

Rostlina, jež chrání před psím kousnutím

V jedné moderní písni zpívá zpěvák:

*„koupil jsem si včera, pitbulteriéra,
zatím mě moc neposlouchá,
prý jen málo kouše, neublíží mouše,
jenomže já nejsem moucha...“*

Odmyslíme-li si písničkářovu nadsázku, pak by, pokud by byl znalý světa léčivých a čaromocných bylin, mohl v písni optimisticky pokračovat, že si jako ochranu před tím, aby ho pes nekousl vůbec, vzal bylinu, jejíž lidové jméno zní: psí jazyk. Tato bylina totiž chrání před psím kousnutím a patří mezi starodávné a ceněné léčivky. I když dnes už je využívána málo, přesto stojí zato napsat o ní pár řádků a přiblížit si ji.

Z příbuzenstva léčivého brutnáku

Bylina lidově zvaná psí jazyk, správně botanicky užanka lékařská, patří do čeledi brutnákovitých neboli drsnolistých, kam řadíme vedle pěstovaného brutnáku také třeba známý kostival. Asi není náhodou, že všechny, tedy kostival, brutnák i užanka, nesou ve svém druhém jméně, tedy druhovém názvu, přízvisko lékařský pro své léčebné působení. Užanka se vyskytuje nejčastěji podél cest, na okrajích polí, na suchých písčitých a kamenitých místech apod.

Semena s háčky cestují na zvířatech i lidech

Psí jazyk je rostlinou dvouletou – v prvním roce vytváří přízemní růžici listů. Ve druhém roce jde do květu, vyhání lodyhu s hnědočervenými květy, které rády navštěvují včely a užanku tak řadíme k dobrým medonosným rostlinám. Kořen užanky je křivovitý a obsahuje barvivo alkanin.

Detail drobných kvítků užanky, jež mají tmavě červenofialovou barvu

Pokračování na str. 12

ZA KVÍTEČKOVOU VÝLOHOU BIO MARKET VITEK

Pokračování ze str. 4

z Vizovic, ještě koláče od další soukromnice. Sice se do výrobků přidává třeba rýže v kvalitě bio, ale není to celé v kvalitě bio. Nabízíme čerstvé bagety každý den, s tuňákem, s biouherákem, se sýrem a přidáme i s tofu a tmephem. Máme kozí mléko, jogurty i čerstvou zeleninu – dnes tu je například cibulka, hlávkový salát, řepa, mrkev, brambory, libeček, pažitka, petrželka, kopr, kedlubny... Nabízíme tak 70 % sortimentu v kvalitě bio.

Nabízíte i biomaso?

Maso zatím nenabízíme. Při prodeji zdravé výživy je několik směrů, můžete mít sortiment ve stylu "převážně BIO" nebo vegetariánskou prodejnu. Když jsme racionální výživa vegetariánská, tak zákazníci říkají, když tu budete mít maso, tak sem nebudeme chodit. Jedině snad rostlinné... Nějaké je i v bagetách.

Jací zákazníci k vám chodí?

Hodně zde nakupují kromě českých zákazníků také cizinci zaměstnaní v okolí – Američané, Němci, Holanďané a další zahraniční studenti. Občas musím poradit zákazníkům v angličtině.

Čím se můžete pochlubit?

Nabízíme třeba holandské sýry. Nebo z Holandska dovážíme naloženou biozeleninu ve skle nebo je také určitou raritou severoafrická biopolévka harira: v ní je čočka a také dýně, kromě

zeleniny. Z Holandska se dováží, ale recept je tradiční severoafrický. Stačí rozředit vodou. Kromě hariry firma dodává ještě další polévky – boršč, minestrone. Dodávají nám také marmelády bez cukru.

Pro vás je tedy Holandsko z hlediska dovozu jedničkou?

To se zatím tak nedá říci, s Holanďany jsme teprve začali. Z hlediska objemu vítězí italské biopotraviny firmy Pro-

bios... těstoviny, rýžové tyčinky s náplní, rýžové dezerty... Zatím na trhu působíme rok, takže ještě nemáme tak široký sortiment jako třeba Country Life.

Máte tu také příjemný koutek pro děti, je využitý?

Dost často. Pro děti tu máme papírové a dřevěné hračky od UNICEF, abychom je podpořili. Hraje si tu také naše dvouletá holčička.

Jaké máte zkušenosti s velkoobchodem, jsou partneři solidní?

Například Italové jsou v obchodu přísnější, musí se za zboží nejprve zaplatit. Holanďané jsou trochu tolerantnější, tak to nám víc vyhovuje. Náš velkoobchod Vitek Trade působí od dubna loňského roku a sídlo má v Olomouci. Od dubna spolupracujeme také s Aholdem, ten zatím platí spolehlivě, i když za dlouho, ale zaplatí. Oddělení s biopotraviny mají dobře označené. Teď vlastně uvádím do života, co jsem se naučil na Česko americké univerzitě. Také jsem se ze zdravotních důvodů již dříve seznámil s makrobiotikou, ale bio se mi zdá zajímavější.

Myslíte, že velkoobchod je schopen dobře zásobovat i menší obchody?

Supermarkety s velkým odbytem mají výhodu zásobování po 48 hodinách. Malé krámký jsou zavážené zpravidla jednou týdně, takže mohou mít problém se zásobováním. Je dobré mít plné regály, ale někdy se zboží k nim včas nedostane. Třeba chlazený produkt, když prodáte nezvykle rychle,

tak druhý den nemáte co nabídnout. Kravské produkty se zavážejí až po čtrnácti dnech, takže, když zásoba dojde, musíte si pro zboží dojet. Což je ale nevýhodné.

Náš velkoobchod VITEK TRADE dodává zboží přes službu PPL, takže druhý den může zákazník objednávku mít, pokud je na skladě. Dá se říci, že ale ani malý krámký nemusí mít prázdné místo po zboží. Záleží to jen na pružnosti majitele, i když zase musí být objednávka alespoň za tisíc korun.

Myslíte, že byste ve svém velkoobchodě mohli vyvážet produkty českých sedláků?

Zatím jsou v Čechách k dispozici jen základní suroviny, ale ve světě chtějí již hotové produkty a polotovary. Češi se vracejí až moc k přírodě. Ve světě se mnoho nevaří. Zatím tu trochu chybí polotovary a finální výrobky. I když tu jsou dobré příklady, třeba jsou dobré kaše ze Starého Města...

Jak se vám daří skloubit činnost velkoobchodu v Olomouci a obchodu v Praze?

V Olomouci je asistentka, účetní a sklad, fungují relativně samostatně, takže pobývám už převážně v Praze. Práce je to časově náročná, od rána do večera. Volný čas se ale také najde, takže vyrazím nejraději do přírody, na nějaké kopce...

Radím Vitek prokázal, že nabyté vzdělání a zkušenosti ze světa umí beze zbytku využít. Popřáli jsme mu tedy výdrž a úspěšné obchodování v oboru biopotravín.

Miroslava VOHRÁLKOVÁ

Rostlina, jež chrání...

Pokračování ze str. 11

Semenem jsou drobné tvrdky opatřené důmyslnými háčkovitými ostny. Tyto tvrdky se přichytávají na oděv svými drobnými háčky stejně úporně a neodbytně, jako to známe třeba u zmámných „vlků“ neboli „žebráků“ lopuchu, jimiž po sobě hážou děti. Je to jeden z mnoha způsobů, jimiž se rostliny šíří po světě. Semena s háčky se přichytávají na oděv člověka nebo srst zvířat a jsou tak jimi roznášeny do dalších míst. Díky nim je užanka rozšířena ve velkém zeměpisném areálu v Evropě, Asii i Americe. Uvádí se, že třeba v oblasti písčných přesypů u Severního moře mají na šíření užanky hlavní podíl divocí králíci, kteří ji zachycenou na srsti zavlékají do svých nor.

Cynoglossum neboli psí jazyk

Užanka lékařská se latinsky zve *Cynoglossum officinale*. Tento název je složeninou z řeckých slov *kynos* – pes a *glóssa* – jazyk, tedy v překladu „psí jazyk“. Pojmenování podle psího jazyka bychom našli také v jiných evropských jazycích. Některé naše lidové názvy užanky jako myšenec či myšinec ukazují zase na další vlastnost této rostliny, totiž že mladé listy páchnou po myšíně. České jméno užanka (dříve též ožánka) pochází snad od slova ožehovat – opalovat od jakoby ožehnuté barvy květů a kořene, jež jsou červenohnědé. Druhé jméno rostliny *officinale* – lékařská – ukazuje na její léčebné užití.

Jed a lék i lék a jed Jako i v jiných případech je však také u užanky hranice mezi lékem a jedem velmi jemná. Záleží na množství, podobě i na dalších faktorech, zda bude rostlina lékem nebo jedem. Užanka obsahuje totiž jedovaté alkaloidy – zejména alkaloid *cynoglossin* a také glykoalkaloid *konolidin* (kromě toho i třísloviny, silici heřmánkové vůně i slizové látky). Proto je třeba mít v případě používání na paměti, že se jedná o rostlinu jedovatou. Jedovatý alkaloid *cynoglossin* se však sušením rozkládá, a tak se jedovatý účinek rostliny sušením oslabuje až ruší. Ze starších pramenů je také zřejmé, že pokud se používala užanka proti škůdcům jako jed, tak to vždy byly čerstvé listy.

Známe je, že starší listy sloužily kdysi po rozemnutí za čerstva jako prostředek k vyhánění myší, krys a potkanů, ale také různých cizopasníků u domácích zvířat. Čerstvá šťáva byla doporučována proti vlasovým vším. Je třeba se vyvarovat použití čerstvých listů na konzum, přestože například u příbuzného brutnáku lékařského lze mladé listy jíst jako salátovou zeleninu. Po požití mladých užankových listů jako salátu byly pozorovány otravy.

V léčení se používalo naté užanky a zejména užankového kořene. V lidovém léčitelství se užanka nasazovala proti průjmům, kašli, krvácení i plicním chorobám. Čerstvou natí lze přikládat na rány a působí velmi podobně jako příbuzný kostival. Z užankové nati, droždí a vařečného žloutku můžeme připravit obklad na bolavá kolena, lokty a klouby (pokud nejsou oteklé). Možná je také výroba homeopatických

preparátů z užanky, kde je nebezpečí případné otravy spíše jen teoretické.

Psovi ztuhne jazyk

Asi nejznámějším způsobem využití užanky, který jí dal ostatně asi její lidové jméno, je její nošení v botě. Takováto přítomnost užanky u člověka je totiž ochranou proti psímu napadení. Psovi ztuhne jazyk a užanka tak brání člověka proti jeho útoku. Starý herbář doporučuje užanku, i když už k pokousání vzteklym psem došlo (tedy pokud dotýká osoba nepoužila užanku již preventivně) na léčení psího pokousání. Utlučená bylina užanky se usmaží na pánvi se starým vepřovým sádlem a takto upravená prý účinkuje na toto poranění velmi prospěšně.

Něchtěně si ji přinesete až domů

Užanka zpravidla nepatří mezi záměrně pěstované rostliny. Jestliže se přesto rozhodneme si ji na zahrádce pěstovat – ať už pro sebe, pro její léčebné působení nebo pro včely pro její medonosnost, pak vězte, že patří mezi rostliny, o něž se není třeba starat. Naopak spíše je třeba ji omezovat jako plevel. Pokud necháme dozrát semena můžeme si snadno ověřit, jak lehce se osténkaté tvrdky s háčky zachytí na náš oděv, ale jak velmi nesnadno a obtížně jdou z něho zase sundat. Dokonce se snadno stane, že si užanková semena doneseme na nohavicích až domů.

Ing. Petr DOSTÁLEK
FOTO – autor

V prvním roce tvoří užanka přizemní růžici listů

Kvetoucí rostlina láká svými květy včely

✱ EKOFARMA BUDKOV ✱

27. – 28. 8. (od 10.00 hod) PANENKY PRO BATOLÁTKA, lektor Zuzana Kolářová. Úvodní kurs cyklu šití waldorfských panenek na jihočeském statku, materiál a nocleh ze so na ne v ceně, možnost přikoupení vegetariánského obědu a noclehu z pá na so. Cena 600,-. Budkov (Prachaticko), tel. 388320118, mobil 724 252 788.

✱ Čmelák ✱

Ve dnech 11. 7.–21. 7. pořádá Společnost přátel přírody tábor pro mladé lidi, kteří se chtějí dozvědět něco o ekologii v praxi a zároveň prožít 10 dní na horském vzduchu v srdci Jizerských hor. Pokud chcete sami aktivně něco dělat a nestačí vám jen slova, je tábor určen přímo vám. Zájemci, hlase se prosím na 482 751 195 nebo na spp@cmelak.cz. Více na www.cmelak.cz.

✱ SEKÁČEM NA BIOFARMĚ ✱

Zveme vás na několik víkendů, kdy budeme sekat naši louku u potoka. Dozvíte se nejen, jak louku sekat, ale také jak ji založit a udržovat, jak se starat a spravovat nářadí tak obvyklé jako je kosa a hrábě (pokud nějaké přebytky doma máte, můžete je vzít s sebou, popřípadě nám je věnovat). Stravujeme se veganský až vitaránský a rádi se s vámi podělíme. Spaní je možné pro pár z vás v domečku, jinak ve stodole na slámě anebo ve vašem stanu. Žijeme bez elektřiny a pro pitnou vodu jezdíme ke studánce, pokud můžete vezměte nějakou s sebou. Těšíme se na vás i na vaše dopisy, MRKEV Solany 60 (na cihelně), 411 15 Třebívlice